

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ХУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

3 СОН, 4 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 4

LAWYER HERALD

VOLUME 3, ISSUE 4

TOSHKENT-2024

Мундарижа

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. АЗИЗОВ Нигмонжон Пардаевич

МАНУ ҚОНУНЛАРИДА ОДИЛ СУДЛОВНИ АМАЛГА ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИНИНГ
ИФОДАЛАНИШИ 8

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

2. ДЖУМАНОВ Аскар Хасанович

ПЕРСПЕКТИВА ПРИМЕНЕНИЯ ДОГОВОРА ПРОСТОГО ТОВАРИЩЕСТВА В РЕСПУБЛИКЕ
УЗБЕКИСТАН..... 15

3. ОКЮЛОВ Омонбой

ЖАҲОН САВДО ТАШКИЛОТИ ДУНЁ БОЗОРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ-ҲУҚУҚИЙ
МАКОНИ СИФАТИДА 22

4. ЮЛДАШОВ Абдумумин Абдугопирович

МАЖБУРИЙ ЛИЦЕНЗИЯНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАБИАТИ:
МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ ВА САНОАТ МУЛКИ ОБЪЕКТЛАРИ МИСОЛИДА 34

5. Д-р Ольга ГУРГУЛА, ТИЛЛАБОЕВ Шохрухбек

ПРИНУДИТЕЛЬНЫЕ ЛИЦЕНЗИИ, КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ МЕТОД ТРАНСФЕРА
ТЕХНОЛОГИЙ..... 41

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

6. BEGATOV Jasurbek Numonjanovich

МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИДА КАМСИТИШНИ ТАҚИQLАШ ТАМОЙИЛИНИ АМАЛГА
ОШИРИШДА ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИНИНГ РОЛИ ВА АНАМИЯТИ..... 47

7. РАХМАТОВ Мирсаид Озаматович

КАДРЛАРНИ ТАНЛАШ ВА ИШГА ЖОЙЛАШТИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ 55

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ. ҲУҚУҚНИ МУҲОҒАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

8. ИБРОХИМОВ Бахтиёр Тойиржонович

ИДОРАВИЙ НАЗОРАТ, ПРОКУРОР НАЗОРАТ ВА СУД НАЗОРАТИ ЎРТАСИДАГИ ЎЗАРО
МУТАНОСИБЛИГИНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ 64

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

9. УТЕМУРАТОВА Сапаргул Шамшетовна

ЭКОЛОГИЯ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР СУБЪЕКТИ СИФАТИДА – ЮРИДИК ШАХСЛАР 71

10. АКБАРОВ Саидакбархон Рустам уғли ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ВА ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ КУРАШ СОҲАСИДАГИ ИСЛОҲОТЛАР ҲАМДА СОҲАДАГИ АЙРИМ МУАММОЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ	78
---	----

ХАЛҚАРО ХУҚУҚ ВА ИНСОН ХУҚУҚЛАРИ

11. ФАЙЗУЛЛАЕВА Нигорахон Равшановна СУБЪЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРАВА И ИХ МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАВОСУБЪЕКТНОСТЬ	90
12. РАКНИМОВА Muattara ISSUES OF ACHIEVEMENT OF GENDER EQUALITY: SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL No. 5	99
13. ХУДЖАМОВА Камола Акмал кизи ПРАВОВАЯ ОСНОВА ТРЕБОВАНИЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНВЕНЦИИ О ЛИКВИДАЦИИ ВСЕХ ФОРМ РАСОВОЙ ДИСКРИМИНАЦИИ: НАЦИОНАЛЬНЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ	105

ХУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

14. URINBOYEV Rustamjon LIVING LAW AND ANTI-CORRUPTION IN UZBEKISTAN	116
--	-----

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ЮЛДАШОВ Абдумумин Абдугоширович

Тошкент давлат юридик университети
Интеллектуал мулк ҳуқуқи кафедраси мудири ўринбосари,
юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент,
ORCID-0000-0002-2940-8718

E-mail: abdumuminyuldashev@gmail.com

МАЖБУРИЙ ЛИЦЕНЗИЯНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАБИАТИ: МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ ВА САНОАТ МУЛКИ ОБЪЕКТЛАРИ МИСОЛИДА

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): ЮЛДАШОВ А.А.
Мажбурий лицензиянинг ҳуқуқий табиати: муаллифлик ҳуқуқи ва саноат мулки
объектлари мисолида // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. №3
(2024) Б. 34-40.

 3 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2024-3-4>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада саноат мулки объектлари, хусусан ихтиро ва фойдали моделларга нисбатан мажбурий лицензия тартиб-қоидалари, унинг келиб чиқиш тарихи, унга доир Ўзбекистон қонунчилиги нормалари билан боғлиқ масалалар ёритилган. Хусусан, бунда мажбурий лицензиянинг шартлари, патент эгаси ва фойдаланувчи ўртасидаги муносабатлар, ваколатли органнинг вазифалари, Жаҳон савдо ташкилотининг ТРИПС битими нормаларидан келиб чиққан ҳолда қонунчиликдан амалиётда қўллаш билан боғлиқ жиҳатлар тадқиқ қилинган ҳамда таҳлиллар билдирилган. Шунингдек, бу йўналишдаги бир қатор хорижий мамлакатлар тажрибаси ва уларнинг суд амалиёти хусусида ҳам сўз юритилган. Мақолада, шунингдек патент эгаларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва муҳим технология ва инновациялардан фойдаланишда жамоат манфаатларини илгари суриш ўртасидаги мувозанатни сақлашда мажбурий лицензиянинг тутган ўрни бўйича илмий-назарий хулосалар қилинган.

Калит сўзлар. мажбурий лицензия, патент, ихтиро, фармацевтика, ТРИПС, Адлия вазирлиги, саноат мулки объектлари, суд амалиёти

ЮЛДАШОВ Абдумумин

Заместитель заведующего кафедры
«Право интеллектуальной собственности»
Ташкентского государственного юридического университета,
доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент
ORCID-0000-0002-2940-8718

E-mail: abdumuminyuldashev@gmail.com

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ПРИНУДИТЕЛЬНОЙ ЛИЦЕНЗИИ: НА ПРИМЕРЕ ОБЪЕКТОВ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПРОМЫШЛЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются вопросы, связанные с обязательными лицензионными процедурами в отношении объектов промышленной собственности, в частности изобретений и полезных моделей, история их происхождения и их регулирующие нормы законодательства Узбекистана. В частности, были исследованы условия принудительной лицензии, взаимоотношения между патентообладателем и пользователем, задачи компетентного органа, аспекты, связанные с применением законодательства на практике, вытекающие из норм соглашения ТРИПС Всемирной торговой организации, представлены аналитические материалы. В статье также рассмотрен опыт ряда зарубежных стран в этом направлении и их судебная практика. Кроме того, сделаны научно-теоретические выводы о роли принудительного лицензирования в поддержании баланса между защитой прав патентообладателей и продвижением общественных интересов в использовании важных технологий и инноваций.

Ключевые слова: принудительная лицензия, патент, изобретение, фармацевтика, ТРИПС, Министерство юстиции, объекты промышленной собственности, судебная практика

YULDASHOV Abdumumin

Deputy Head of the Department of Intellectual Property Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate professor
ORCID-0000-0002-2940-8718

E-mail: abdumuminyuldashev@gmail.com

THE LEGAL NATURE OF A COMPULSORY LICENSE: USING THE EXAMPLE OF COPYRIGHT AND INDUSTRIAL PROPERTY OBJECTS

ANNOTATION

This article discusses issues related to mandatory licensing procedures for industrial property, in particular inventions and utility models, the history of their origin, and the norms of Uzbek legislation. In particular, the conditions of the compulsory license, the relationship between the patent holder and the user, the tasks of the competent authority, aspects related to the application of legislation in practice arising from the norms of the TRIPS agreement of the World Trade Organization were studied, and analytical materials were presented. The article also examines the experience of a number of foreign countries in this area and their judicial practice. In addition, scientific and theoretical conclusions have been drawn about the role of compulsory licensing in maintaining a balance between protecting the rights of patent holders and promoting public interests in the use of important technologies and innovations.

Keywords: compulsory license, patent, invention, pharmaceuticals, TRIPS, Ministry of Justice, industrial property, judicial practice

Маълумки, давлат патент ва гувоҳномалар орқали интеллектуал мулк эгасига ўз ушбу ҳуқуқдан фойдаланиш учун мутлақ ваколатни беради. Бу интеллектуал мулк эгаси учун бизнесга кириш учун муҳим имконият бўлиб кўринади. У тегишли ҳуқуқнинг бутун муддати давомида тегишли интеллектуал мулк объектдан фойдаланиш, сотиши, намойиш қилиши ва бошқа ҳаракатларни амалга ошириши мумкин бўлади. Шу билан бирга, интеллектуал мулк ҳуқуқи эгалари ёки яратувчилари лицензиялаш тартиб-таомили орқали тегишли объектни тижоратлаштиришлари ҳам мумкин. Лицензия орқали интеллектуал мулк эгаси (лицензиар) қонуний равишда бошқа шахс, яъни “лицензиат”га маълум бир интеллектуал мулк объектдан фойдаланиш ҳуқуқини

беради. Албатта бунинг эвазига лицензиар одатда маълум бир ҳақ олади.

Мажбурий лицензия тарихи патентлар ва муаллифлик ҳуқуқлари соҳасига асосланган ҳолда яратилган. Интеллектуал мулкка нисбатан мажбурий лицензия концепцияси замонавий патент тизимларининг ривожланиши билан пайдо бўлди. Мажбурий лицензия дастлаб, патент эгаларига берилган мутлақ ҳуқуқларни, ўша ҳуқуқлар асосида муҳофазага олинган ихтиролар ва янгиликлардан фойдаланишда жамоат манфаатлари учун ишлаб чиқилган. Хусусан, АҚШда интеллектуал мулк қонунчилигида, яъни, патентларга нисбатан мажбурий лицензиялаш тарихи XIX асрга тўғри келган. Мажбурий лицензиялаш концепцияси 1890 йилда “Шерман антитрест” қонуни қабул қилиниши билан шакллана бошлади. Ушбу қонун биринчи навбатда рақобатга қарши амалиётни чеклашга қаратилган бўлса ҳам, билвосита монополияларни нишонга олиш ва рақобатни ривожлантириш орқали мажбурий лицензиялашга йўл очди [1].

Патент ҳуқуқига доир қонунчилигимиз ва амалиётда бугунги кунда мажбурий лицензия қоидалари ҳам мавжуд. Қоидага кўра, мажбурий лицензиялаш – бу ваколатли орган томонидан учинчи шахсга маълум бир саноат мулки объектдан фойдаланиш учун қонун асосида берилган лицензия бўлиб, бунда ҳуқуқ эгасига белгиланган (минимал) ҳақ тўланади ва ҳуқуқ эгаси ушбу объектга нисбатан ўзининг интеллектуал мулк ҳуқуқларини ҳам сақлаб қолади. Таъкидлаш керакки, мажбурий лицензиялаш мулк ҳуқуқи бошқа шахсга ўтказиладиган, ҳақ тўланадиган ёки ҳақ тўланмайдиган лицензиядан кескин фарқ қилади. Шунингдек, интеллектуал мулк ҳуқуқи соҳасидаги мажбурий лицензия одатда қонунда белгиланган шаклда қайсидур маънода “давлатнинг мажбурий таклифи” ҳисобланиб, ундан фойдаланадиган тарафлар интеллектуал мулк объекти эгасига белгиланган (минимал) ҳақни тўлаш шартини қабул қилади.

Одатдаги лицензиядан манфаатдор сифатида лицензиар ва лицензиат ҳисобланса, мажбурий лицензияда эса бундан бутун жамият манфаатдор бўлиши мумкин. Масалан, Covid-19 пандемияси даврида Жаҳон Савдо Ташкилотининг (ЖСТ) ТРИПС битими 31bis-моддасига мувофиқ, бир қатор мамлакатларда (Боливия, Исроил, Ҳиндистон) маълум бир дори-дармонлари ва вакциналарига нисбатан мажбурий лицензиялар берилган [2]. Юқорида таъкидланганидек, ЖСТ, Бутунжаҳон интеллектуал мулк ташкилоти (БИМТ), Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (ЖССТ) мажбурий лицензиялар билан боғлиқ тартиб-қоидаларни жорий этилишини тўлиқ қўллаб-қувватлайди.

Қонунчилик нормалари одатда мажбурий лицензияни бериш учун бажарилиши керак бўлган мезонларни белгилайди. Ушбу мезонларга патентланган ихтиро етарли даражада ишлатилмайдиган, патент эгаси ноҳалол рақобат билан шуғулланадиган ёки турли фавқулудда вазиятлар, хусусан соғлиқни сақлаш билан боғлиқ пандемиялар шароити кириши мумкин.

Аслида Covid-19 пандемияси мажбурий лицензиялашни яна кун тартибига олиб чиқди [3]. Мажбурий лицензия бўйича жаҳон мамлакатларида қонунчилик такомиллаштирилётган бўлса-да, яқингача Ўзбекистонда бу каби лицензияларни ҳуқуқий тартибга солиш етарли даражада тартибга солинмаган эди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 29 январдаги “2022-2026-йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт Стратегияси тўғрисида”ги 60-сон Фармони қабул қилинган бўлиб, ушбу Фармоннинг 97-мақсади “Интеллектуал мулк ҳимояси соҳаларида миллий қонунчиликни Жаҳон савдо ташкилоти битимларининг талабларига мувофиқлаштириш бўйича тегишли таклифлар ишлаб чиқиш деб номланади. Бу еса минтақавий брендларни яратиш, контрафакт маҳсулотлар реализациясининг олдини олиш, Жаҳон савдо ташкилотининг Интеллектуал мулк ҳуқуқининг савдо аспекти бўйича битимига (ТРИПС) қўшилиш, лицензия шартномасини миллий қонунчиликда назарда тутилмаган тартиб-таомилларини ишлаб чиқиш ҳамда уни тижоратлаштиришни тартибга солиш”ни талаб қилади [4].

Маълумки, 2024 йил 15 февралда Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасининг баъзи қонун ҳужжатларига Ўзбекистон Республикаси миллий

қонунчилигини Жаҳон Савдо Ташкилоти битимларига мувофиқлаштиришни назарда тутувчи ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги 908-сонли қонуни имзоланди. Ушбу қонун билан “Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида”ги қонунга “Саноат мулки объектлари учун мажбурий лицензия” деб номланган янги 11¹-модда киритилди [5]. Ушбу моддага асосан, “патент эгаси қайси муддат кечроқ тугашига қараб, патент рўйхатга олинган санадан эътиборан уч йил ёки патент олиш учун талабнома берилган санадан эътиборан тўрт йил мобайнида саноат мулки объектидан фойдаланмаса ёки етарли даражада фойдаланмаса ва бу бозорда тегишли товарлар, ишлар ва хизматлар таклифи етарли эмаслигига олиб келса, саноат мулки объектидан фойдаланишни хоҳловчи ҳар қандай шахс патент эгаси мақбул тижорат шартлари асосида лицензия шартномасини тузишни рад этган тақдирда ўзига мажбурий оддий (номутлақ) лицензия бериш юзасидан судга мурожаат қилиши мумкин. Бундай мурожаат патент эгасига лицензия шартномасини тузиш тўғрисида таклиф юборилган санадан эътиборан икки ой ўтгач берилади.

Агар патент эгаси фойдаланмаслик ёки етарли даражада фойдаланмаслик узрли сабаблар билан боғлиқ эканлигини исботламаса, суд мажбурий лицензияни бериш тўғрисида қарор қабул қилади.

Мажбурий лицензияга асосан олинган саноат мулки объектидан фойдаланиш ҳуқуқи бошқа шахсга фақат ушбу объектдан фойдаланилаётган корхона ёки унинг тегишли қисми билан биргаликда берилиши мумкин.

Агар патент эгаси саноат мулки объектидан унинг таркибида бошқа шахсга тегишли муҳофаза қилинаётган ўзга объект қўлланилиши туфайли фойдалана олмаса, патент эгаси ушбу объектдан фойдаланиш учун ўзига мажбурий лицензия берилиши юзасидан судга мурожаат қилишга ҳақли. Бундай ҳолда судга мурожаат қилингунига қадар бошқа муҳофаза ҳужжатининг эгаси мақбул тижорат шартлари асосида лицензия шартномасини тузишни рад этган бўлиши зарур.

Агар патент эгаси унинг саноат мулки объекти муҳим техник ютуқ эканлигини ва бошқа муҳофаза ҳужжати эгасининг саноат мулки объекти олдида катта иқтисодий аҳамиятга эгалигини исботласа, суд унга мажбурий лицензия бериш тўғрисида қарор қабул қилиши мумкин.

Ушбу модданинг тўртинчи қисмига асосан олинган саноат мулки объектидан фойдаланиш ҳуқуқи бошқа шахсга фақат таркибида ушбу объектдан фойдаланилаётган, патент билан тасдиқланган саноат мулки объектига бўлган ҳуқуқни ўтказиш билан биргаликда берилади.

Мажбурий лицензия ушбу модданинг тўртинчи қисмига мувофиқ берилган тақдирда, бундай лицензия асосида фойдаланиш ҳуқуқи берилган саноат мулки объектининг патент эгаси мажбурий лицензия қайси қарам саноат мулки объекти муносабати билан берилган бўлса, ўша объектдан фойдаланиш учун лицензия олиш ҳуқуқига ҳам эга бўлади.

Мажбурий лицензия, биринчи навбатда, Ўзбекистон Республикаси ички бозорининг эҳтиёжларини таъминлаш учун берилиши керак.

Мажбурий лицензияни беришда суд саноат мулки объектидан фойдаланиш ҳажмини, давомийлигини, патент эгасига тўланадиган тўлов миқдорини, муддатини ва унинг тартибини белгилаши керак.

Мажбурий лицензия бўйича тўлов миқдори амалиётга мувофиқ белгиланадиган лицензиянинг бозор нархидан кам бўлмаслиги керак.

Мажбурий лицензия уни бериш учун асос бўлиб хизмат қилган ҳолатлар тугатилган тақдирда суд томонидан бекор қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги суднинг қарорига асосан саноат мулки объектларидан мажбурий лицензия шартлари асосида фойдаланиш ҳуқуқи берилганлиги ва бекор қилинганлигини давлат рўйхатидан ўтказишни амалга оширади”.

Мажбурий лицензия тартиби фармацевтика саноатида муҳим аҳамиятга эга бўлиб, унда муҳим дори-дармонлар ва рақобатга қарши амалиётлардан фойдаланиш билан

боғлиқ муаммоларни ҳал қилиш мақсадида фойдаланилган. Баъзи мамлакатларда, шунингдек sanoat мулки объектларини мажбурий лицензиялаш билан боғлиқ қоидаларни ўз ичига олган икки томонлама ёки кўп томонлама шартномалар тузишлари мумкин. Ушбу шартномалар sanoat мулки объектларидан фойдаланиш билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилишда ҳамкорликни, технологиялардан фойдаланиш, ёки товарлар ва хизматлар савдосини осонлаштириши мумкин. Мажбурий лицензиялар бўйича икки томонлама шартномаларга эга бўлган мамлакатлар муайян келишувлар ва шароитларга қараб фарқ қилиши мумкин. Бироқ, баъзи мамлакатлар соғлиқни сақлаш ёки муҳим технологиялардан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган алоҳида эҳтиёжлари ёки устуворликлари туфайли бундай шартномаларни тез-тез амалга ошириши мумкин. Илгари мажбурий лицензиялар бўйича икки томонлама келишувларда иштирок этган мамлакатларга Ҳиндистон, Бразилия ва Африканинг турли мамлакатлари мисол бўла олади. Ушбу шартномалар кўпинча дори-дармонлардан фойдаланиш билан боғлиқ муаммоларни, хусусан ОИВ/ОИТС, сил касаллиги ва безгак каби касалликларни даволаш билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилади [6].

Хорижий мамлакатлар қонун ва қоидаларига мувофиқ, лицензиялаш бўйича мажбурий қарорлар қабул қилинишини таъминлаш учун суд назорати талаб қилиниши мумкин. Судлар мажбурий лицензиялар олиш тўғрисидаги аризаларни кўриб чиқиши, патент эгалари ва лицензиатлар ўртасидаги низоларни ҳал қилиши ва мажбурий лицензиялаш қоидаларини бузганлик учун воситаларни тақдим этиши мумкин. Бундан ташқари, патент идоралари ҳам мажбурий лицензия билан боғлиқ жараёнлар назоратини амалга ошириши мумкин. Масалан, Бразилияда мажбурий лицензияларни бериш унинг ҳуқуқий тизими, хусусан Бразилия Миллий sanoat мулки институти (INPI) ва Бразилия Патент идораси (BRPTO) томонидан назорат қилинади [7]. Агар талабгор мажбурий лицензия олмоқчи бўлса, бу ҳақида дастлаб тегишли сўровни патент идорасига тегишли ариза билан мурожаат қилади. Агар патент идораси аризани рад этса, у ҳолда талабгор тегишли тартибда судга мурожаат қилиши мумкин.

Шунингдек, мажбурий лицензиялаш тўғрисидаги қонунлар лицензиатдан патентланган ихтиродан фойдаланганлиги учун патент эгасига тегишли ҳақни тўлашни талаб қилади. Амалиётда тўланадиган тўлов ҳақи миқдори томонлар ўртасидаги музокаралар орқали ёки ихтиронинг иқтисодий қиймати ҳамда жамоат манфаати каби омиллар асосида тегишли давлат органи томонидан аниқланиши мумкин.

Америкалик тадқиқотчи Х.Блаирнинг таъкидлашича, муаллифлик ҳуқуқи лицензиялашда иштирок этувчи бошқа асосий мулкий активдир. Лицензиялаш билан боғлиқ муаллифлик ҳуқуқларининг муҳим соҳалари мусиқий композициялар, қаҳрамонлар, масалан, Уолт Дисней томонидан яратилган фильмлар, теледастурлар, видео ўйинлар ва компьютер дастурлари ҳисобланади [8].

Хўш, ўзи муаллифлик ҳуқуқида мажбурий лицензия керакми? Гарчанд Ўзбекистон Республикасининг “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги қонунида мажбурий лицензия ҳақида маълумот берилмаган бўлса-да, изланишлар натижасида маълум бўлдики, мажбурий лицензия муаллифлик ҳуқуқи эгаларининг манфаатларини ижодий ишларга кириш ва улардан фойдаланишда жамоат манфаатлари билан мувозанатлашда муҳим рол ўйнайди. Шунини таъкидлаш лозимки, мажбурий лицензия муаллифлик ҳуқуқи эгасининг аниқ рухсатсиз муаллифлик ҳуқуқи билан муҳофазага олинган асарлардан маълум шароитларда фойдаланиш ва тарқатиш имконини беради. Муаллифлик ҳуқуқи билан муҳофазага олинган асарлардан қонуний фойдаланишни осонлаштириш орқали мажбурий лицензиялаш маданий алмашинувни рағбатлантиради ва инновацияларни ривожлантиради. Бу ижодкорларга мавжуд асарларга асосланиб, янги асарлар яратишга ва маданий ва бадий ифодаларни бойитишга имкон беради.

Шунингдек, мажбурий лицензиялаш бозордаги камчиликларни бартараф этиш ва муаллифлик ҳуқуқи бор соҳаларда юзага келиши мумкин бўлган монополистик амалиётларнинг олдини олиш механизми бўлиб хизмат қилади. Муаллифлик ҳуқуқи эгалари ижодий ишларнинг тақсимланиши ва нархлари устидан сезиларли назоратни

амалга оширган тақдирда ҳам, бу жамоатчилик манфаатларини ҳимоя қилишни таъминлайди.

Ўтган аср охири ва XXI аср бошида муаллифлик ҳуқуқи тўғрисидаги қонун, мажбурий лицензия ва муаллифлик ҳуқуқи билан ҳимояланган материаллардан фойдаланиш билан боғлиқ масалаларни, хусусан, ривожланаётган технологиялар ва рақамли тарқатиш платформалари контекстида ўзгаришлар юз берди. Жумладан, 1998 йилда АҚШда қабул қилинган Рақамли мингйиллик муаллифлик ҳуқуқи тўғрисидаги қонун (DMCA) билан юқоридаги масалаларга доир ҳал қилувчи қоидаларни киритди [9]. DMCA биринчи навбатда четлаб ўтишга қарши чоралар ва муаллифлик ҳуқуқининг онлайн бузилишига қаратилган бўлса-да, унга муаллифлик ҳуқуқи билан ҳимояланган материаллардан маълум фойдаланиш учун мажбурий лицензиялар билан боғлиқ қоидалар ҳам киради [10].

Муаллифлик ҳуқуқи тўғрисидаги қонунга биноан ташкил этилган муаллифлик ҳуқуқи компенсация Кенгаши (CRB) мажбурий лицензияларнинг айрим турлари, шу жумладан мусиқий композициялар учун механик лицензиялар ва рақамли мусиқа хизматлари учун ижро лицензиялари учун қонуний муаллифлик ҳақи ставкалари ва шартларини белгилаш учун жавобгардир [11]. CRB муаллифлик ҳуқуқи эгалари учун адолатли компенсацияни аниқлашда ва лицензиянинг мажбурий талабларига мувофиқлигини таъминлашда муҳим рол ўйнайди.

Шунингдек, 2018 йилда АҚШда қабул қилинган Мусиқани модернизация қилиш тўғрисидаги қонун рақамли асрда мусиқани лицензиялаш ва компенсация тақсимлашда муҳим ислохотларни амалга оширди. Ушбу қонун ўз қоидалари қаторида мусиқий композициялар учун механик гонорарларни лицензиялаш ва тақсимлашни соддалаштириш учун механик лицензиялаш жамоаси (MLC) деб номланувчи рақамли мусиқа хизматлари учун янги мажбурий лицензиялаш тизимини яратди.

Таъкидлаш керакки, мажбурий лицензиядан фойдаланиш тартибида унинг давомийлиги ва фойдаланиш доираси, шу жумладан лицензиянинг амал қилиш муддати, у қўлланиладиган ҳудудлар ва лицензиат томонидан патентланган ихтиродан фойдаланиш ёки топшириш бўйича ҳар қандай чекловлар кўрсатилиши мумкин. Мажбурий лицензиялаш тўғрисидаги қонунлар одатда мажбурий лицензиялар беришда жамоат манфаатлари омилларини ҳисобга олишга имкон берадиган қоидаларни ўз ичига олади. Ушбу омиллар муҳим товарлар ёки хизматлардан фойдаланишни рағбатлантириш, соғлиқни сақлаш муаммоларини ҳал қилиш ёки рақобат ва инновацияларни ривожлантириш зарурлигини ўз ичига олиши мумкин.

Умуман олганда, мажбурий лицензиялашнинг ҳуқуқий ечим шундан иборатки, у патент эгаларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва муҳим технология ва инновациялардан фойдаланишда жамоат манфаатларини илгари суриш ўртасидаги мувозанатни сақлашга қаратилган. Ушбу ечимлар Ҳукуматларга бозордаги маҳсулот ёки хизматлар етишмовчилиги, рақобатга қарши ҳатти-ҳаракатлар ва соғлиқни сақлаш инқирозлари билан боғлиқ масалаларини ҳал қилиш механизмларини тақдим этади, шу билан бирга интеллектуал мулк ҳуқуқлари ва инновациялар тамойилларига риоя қилади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Trade-related agenda, development and equity (T.R.A.D.E.). Working papers 5 Intellectual property rights and the use of compulsory licenses: options for developing countries. This working paper was written by Carlos M. Correa, with the research assistance of colleagues at the Centre for Advanced Studies at the University of Buenos Aires, Argentina. South Centre, October 1999. https://www.iatp.org/sites/default/files/Intellectual_Property_Rights_and_the_Use_of_Co.pdf

2. Соглашение по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности. // https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/ru/wto01/trt_wto01_001ru.pdf

3. Compulsory licensing and “inventing” for Covid-19. <https://www.ibanet.org/article/486FE1E1-C68B-45A1-9B0C-C4238CC2E2B3>

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 29 январдаги “2022-2026-йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт Стратегияси тўғрисида”ги 60-сон Фармони. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 03.01.2024 й., 06/24/221/0003-сон // <https://lex.uz/docs/5841063>

5. Ўзбекистон Республикасининг 15.02.2024 йилдаги “Ўзбекистон Республикасининг баъзи қонун ҳужжатларига Ўзбекистон Республикаси миллий қонунчилигини Жаҳон Савдо Ташкилоти битимларига мувофиқлаштиришни назарда тутувчи ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги 908-сон Қонуни // <https://lex.uz/docs/6800326>

6. J. Cornides, European Union Adopts Regulation on Compulsory Licensing of Pharmaceutical Products for Export, *The Journal of World Intellectual Property* 10.1 (2007): 70-77.

7. Sections 133, 135 and 163, 167 and 168 of the Patent Act No. 83 of 30/10/1990 as last amended by Law No. 106 of 2006

8. Homer O. Blair, Overview of Licensing and Technology Transfer, 8 *N.C. J. Int'l L. & Com. Reg.* 167 (2016). Available at: <http://scholarship.law.unc.edu/ncilj/vol8/iss2/4>

9. Timmer, David (2000). “A Riff on Fair Use in the Digital Millennium Copyright Act”. *University of Pennsylvania Law Review*. 148 (3): 673–742

10. “Vessel Hull Design Protection Act of 1997 (H.R. 2696)”, Statement of MaryBeth Peters, The Register of Copyrights, before the Subcommittee on Courts and Intellectual Property, Committee on the Judiciary, Oct. 23, 1997

11. Jacqui Cheng (2007-03-20). “NPR fights back, seeks rehearing on Internet radio royalty increases”. Retrieved 2007-04-17. Eric Bangeman (2007-04-16). “Internet radio dealt severe blow as Copyright Board rejects appeal”. Retrieved 2007-04-17.